

Т. В. Легостаєва

*Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара***УМІСТ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ В ЕДАФОТОПАХ ТА ЛИСТКАХ
ДЕЯКИХ ДЕРЕВНИХ РОСЛИН**

Визначено вміст рухомих форм важких металів у ґрунтах під рослинними об'єктами. Найбільша кількість важких металів відмічена під шовковицею білою на промисловій ділянці та в листі шовковиці білої на обох дослідних ділянках.

Ключові слова: важкі метали, промисловий едафотоп, деревні рослини.

Определено содержание подвижных форм тяжелых металлов в почвах под растительными объектами. Наибольшее содержание тяжелых металлов отмечено под шелковицей белой на промышленном участке и в листьях шелковицы белой на обоих опытных участках.

Ключевые слова: тяжелые металлы, промышленный эдафотоп, древесные растения.

Content of movable forms of heavy metals is certain in soils under vegetable objects. The most of heavy metals is marked under a mulberry white on to trade to the area and in the sheets of mulberry white on both experienced areas.

Key words: havy metals, industry edaphotop, arboreal plants.

Однією з проблем сучасності є накопичення в оточуючому середовищі токсичних сполук, зокрема, важких металів. Вивчення впливу важких металів у складі промислових емісій на процес адаптації та стійкості досліджуваних нами рослин проводилось з метою накопичення даних для локального моніторингу навколишнього середовища.

Високі концентрації металів можуть як прискорювати так і сповільнювати метаболізм рослин. При прискоренні метаболізму порушуються фізіологічні процеси в рослині. Зовнішніми ознаками порушення біохімічних і фізіологічних процесів є сповільнення росту і розвитку, втрата стійкості до хвороб, зниження сухостійкості, втрата зимостійкості, пожовтіння і в'янення асимілюючої поверхні листків [1; 4; 6], утворення високого осмотичного тиску в ґрунті, що порушує процеси набухання насіння рослин [3; 5].

Метою даної роботи є визначення кількості важких металів із складу промислових викидів у ґрунтах та пагонах деревних рослин.

Об'єкти та методи дослідження. Об'єктами наших досліджень були едафотоп на території західного промислового вузла м. Дніпропетровська (АТ Дніпроважмаш), контрольний ґрунт (ботанічного саду ДНУ ім. О. Гончара), шовковиця біла (*Morus alba* L.), липа широколиста (*Tilia platyphyllos* Scop.), горобина проміжна (*Sorbus x intermedia* (Ehrh.) Pers.).

Едафотоп промислової ділянки представлений деградованим чорноземом звичайним з вмістом гумусу 3,96 % абсолютно сухої ваги. Як контроль, представлений ґрунт умовно чистої території, розташованої на відстані 30 км від промислової точки; чорнозем звичайний, важкосуглинистий з вмістом гумусу 4,3 % [9]. Добір ґрунтових зразків проводився на глибині 0–10 см, у радіусі 0,5 км від джерел техногенних емісій, що є епіцентром забруднення.

Горобина проміжна – *Sorbus x intermedia* (Ehrh.) Pers. (Родина Rosaceae Juss.). Дерево до 5–12 м. Характеризується високою морозостійкістю і посухостійкістю. На відміну від інших видів горобин має досить високу стійкість до диму й газів. До ґрунту невибаглива.

Липа широколиста – *Tilia platyphyllos* Scop. (Родина Malvaceae Juss.). Дерево висотою до 25–30 м. Зимостійка. Вибаглива до складу ґрунту, посуху переносить добре, стійка й довговічна в міських умовах.

Шовковиця біла – *Morus alba* L. (Сімейство Moraceae Gaudich.). Дерево висотою до 15–20 м. Росте швидко. Світлолюбива, засухостійка, зимостійка. До ґрунту невибаглива. Стійка до засолення ґрунту.

У ґрунтах та рослинному матеріалі визначався вміст рухомих форм металів атомно-абсорбційним методом [8].

Результати експериментів оброблені методом математичної статистики [2].

Результати дослідження. Переважними забруднювачами у викидах промислового підприємства є сполуки марганцю, міді, нікелю, заліза, цинку, кадмію [7].

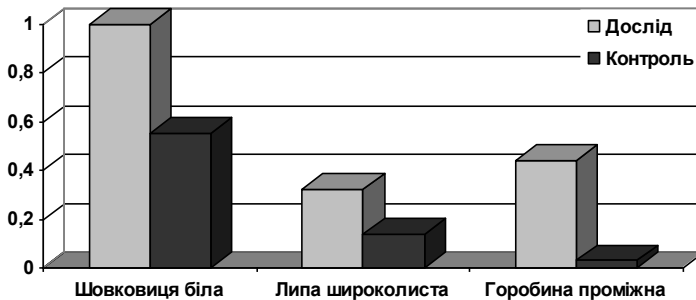
За нашими даними, кількість важких металів у техногенному едафотопі перевищує фонові значення (Zn в 4,91 – 7,62; Cu в 2,64 – 4,67; Ni в 2,14 – 2,53; Pb в 9,26 – 52,24 та Cd в 2,00 – 3,67 разів).

Ми встановили, що найбільша кількість важких металів акумулюється промисловим едафотопом під шовковицею. У контрольному ґрунті під шовковицею також спостерігається підвищена кількість міді, кадмію, нікелю.

Під всіма об'єктами дослідження (липа широколиста, горобина проміжна, шовковиця біла) в ґрунті контрольної ділянки відмічено високий вміст кадмію, міді, нікелю. Вміст рухомих форм важких металів у промисловому едафотопі під досліджуваними рослинними об'єктами перевищує такий у контрольному ґрунті: Zn – у 6 разів, Cu – 3, Ni – 2,5, Pb – 29, Cd – 3.

Згідно з нашими даними (рис. 1–5) шовковиця біла і на контрольній ділянці і на промисловій території акумулює найбільшу кількість важких металів: контрольна ділянка – Zn – 59,17; Cu – 6,85; Pb – 0,55; Ni – 0,87; Cd – 0,09 мг/кг сухої ваги; промислова територія – Zn – 62,15; Cu – 10,42; Pb – 1,00; Ni – 1,56; Cd – 0,27 мг/кг сухої ваги листків.

Високий вміст свинцю нами зафіксований у листках шовковиці білої та горобини проміжної (1,0 та 1,4 мг/кг сухої ваги відповідно) (рис. 1).

Рис. 1. Вміст свинцю в листках рослин із промислового едафотопу та контрольної ділянки, мг/кг сухої ваги

Ми дослідили, що Zn акумулюється всіма досліджуваними рослинами у високих кількостях на промисловій ділянці (шовковиця біла – 62,2; липа широколиста – 30,9; горобина проміжна – 21,2 мг/кг сухої ваги) та на контрольній (шовковиця біла – 59,2; липа широколиста – 32,0; горобина проміжна – 14,9 мг/кг сухої ваги) (рис. 2).

Ми виявили, що вміст міді в листках рослин з промислової точки майже вдвічі перевищує такий у листках рослин з контрольної ділянки (рис. 3).

Таку ж закономірність у збільшенні кількості металів спостерігали і для нікелю. У листках шовковиці білої та липи широколистої з промислової ділянки ми зафіксували перевищення вмісту Ni в 1,79–2,08 рази відносно до контрольних зразків. Для горобини проміжної з досліджуваної ділянки цей показник складає 2,67 рази (рис. 4).

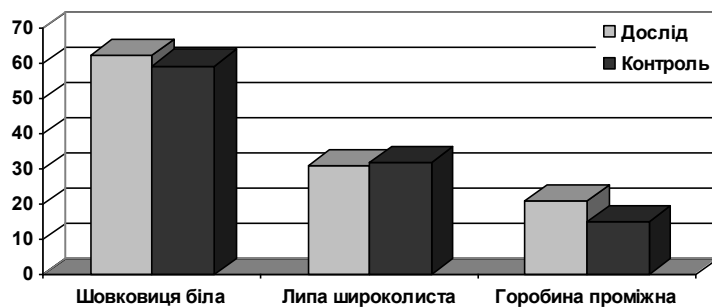

Рис. 2. Вміст цинку в листках рослин із промислового едафотопу та контрольної ділянки, мг/кг сухої ваги

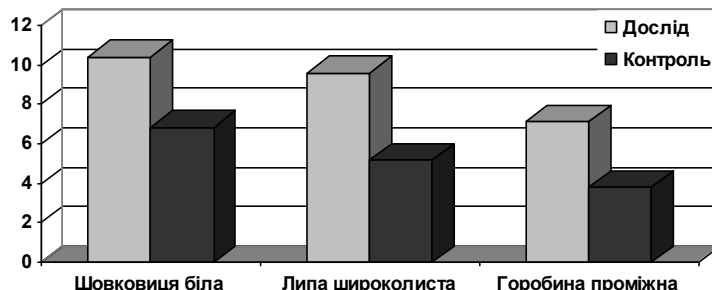

Рис. 3. Вміст міді в листках рослин із промислового едафотопу та контрольної ділянки, мг/кг сухої ваги

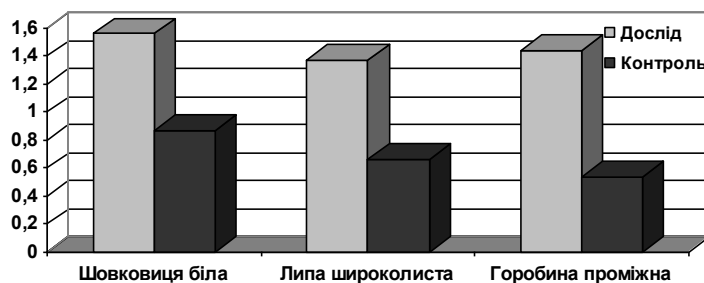

Рис. 4. Вміст нікелю в листках рослин із промислового едафотопу та контрольної ділянки, мг/кг сухої ваги

Також нами зафіксовано невисокий вміст Cd у листках досліджуваних рослинних об'єктів (від 0,22 до 0,27 мг/кг сухої ваги листків рослин з промислового об'єкта та 0,08–0,09 мг/кг сухої ваги листків рослин з контрольної ділянки) (рис. 5).

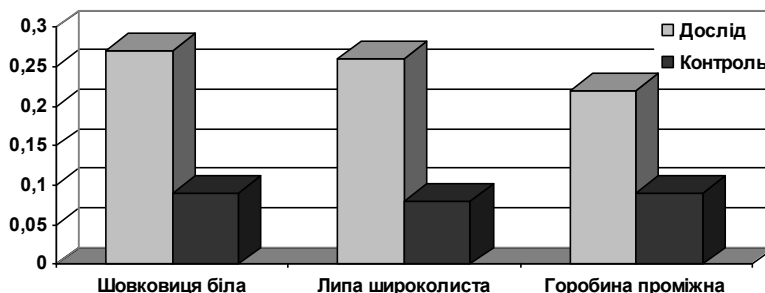

Рис. 5. Вміст кадмію в листках рослин із промислового едафотопу та контрольної ділянки, мг/кг сухої ваги

Вміст даного металу в листках перевищує такий з контрольної ділянки: у шовковиці білої на 3,0, липі широколистій 3,3 та горобині проміжній 2,4 рази.

Висновки. Згідно з нашими дослідженнями вміст рухомих форм важких металів у промисловому едафотопі під рослинними об'єктами перевищує такий у контрольному ґрунті Zn – 6 разів, Cu – 3, Ni – 2,5, Pb – 29, Cd – 3 рази. Найбільша кількість важких металів відмічена в едафотопі під шовковицею білою на промисловій ділянці.

Найбільша кількість важких металів нами зафіксована в листі шовковиці білої на обох дослідних ділянках. Важких металів майже в двічі більше в листках шовковиці білої на промисловій ділянці ніж у листках липи широколистої та горобини проміжної на забрудненій та умовно чистій території.

Бібліографічні посилання

1. **Бессонова В. П.** Цитофизиологические аспекты воздействия тяжелых металлов на рост и развитие растений / В. П. Бессонова – Запорожье, 1999. – 208 с.
2. **Зайцев Г. Н.** Математика в экспериментальной ботанике / Г. Н. Зайцев. – М. 1990. – 266 с.
3. **Ильин В. Б.** Тяжелые металлы в системе почва-растение / В. Б. Ильин – Новосибирск, 1991. – 150 с.
4. **Мартынов О. Л.** Изменения физиологических параметров растений при воздействии ионов кадмия / О. Мартынов // Вестник Российской академии сельскохозяйственных наук. – 2002. – № 3. – С. 79–81.
5. **Особенности** накопления тяжелых металлов в основных пищевых растениях крупного металлургического региона / В. А. Гапон, Н. Г. Сметана, В. Н. Савосько, Е. В. Елкин // Гигиена, токсикология, физиология труда и профессиональная патология в промышленности. – Кривой Рог. – 1995. – С. 255–258.
6. **Серегин И. В.** Физиологические аспекты токсического действия кадмия и свинца на высшие растения / И. В. Серегин, В. Б. Иванов // Физиология растений – 2001. – Т. 48, №4. – С. 606–630.
7. **Павлов В. А.** Экологический паспорт города Днепропетровска / В. А. Павлов, Н. Н. Переметник, Б. Е. Шевченко. – Днепропетровск, 1999. – 72 с.
8. **Симонова В. И.** Атомно-абсорбционные методы определения элементов в породах и минералах / В. И. Симонова. – Новосибирск, 1986. – 201 с.
9. **Філіна Т. В.** Еколого-біохімічні особливості забруднених важкими металами урбоедафотопів в межах м. Дніпропетровська: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: 03.00.16 / Т. В. Філіна. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2012.

УДК 581.2 + 581.522.4

Т. І. Юсипіва, Ю. П. Коваль

Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара

ДИНАМІКА БІЛКІВ У ПАГОНАХ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ *TILIA* L. ЗА УМОВ КОКСОХІМІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Вивчена динаміка білків в однорічних пагонах *Tilia europaea* L. та *T. platyphyllos* Scop. в умовах коксохімічного виробництва. Установлено, що протягом осінньо-зимового періоду в обох видів лип, які зростають на техногенній території, вміст протеїнів у тканинах нижчий, ніж у рослин умовно чистої зони, особливо в пагонах *T. europaea*.

Ключові слова: однорічні пагони, рід *Tilia* L., динаміка вмісту білків, холодостійкість, фітоіндикація.